

Amina Easat-Daas. Muslim Women's Political Participation in France and Belgium. Cham: Palgrave Macmillan, 2020, xii+201 sayfa.

Hilal Görgün

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
 hilal.gorgun@medeniyet.edu.tr
 orcid: 0000-0001-7607-1866

Kitap yazarın 2015 yılında Aston University’de (Birmingham/ Birleşik Krallık) *Muslim Women's Political Participation in Francophone Europe: A Comparative Study of France and Belgium* başlığıyla Jim Shields ve Graeme Hayes danışmanlığında hazırladığı doktora tezinin neşredilmiş hâlidir. Eser, günümüz Avrupası’nda yoğun bir şekilde toplumsal ve yapısal baskılara maruz kalan, Batı toplumunun en dezavantajlı kesimi diyebileceğimiz Müslüman kadınların Fransa ve Fransızca konuşulan Belçika’daki¹ siyasi katılımları hakkında yapılmış sosyo-politik bir çalışmanın sonucudur. Avrupa’da İslamofobi ve İslam düşmanlığı hakkında yapılan çok sayıda çalışmaya katılan yazarın ilk cümleleri Batıda kurgulanan Müslüman algısını özetler:

Avrupa’da yaklaşık 38 milyon Müslüman yaşamaktadır (Pew Forum 2015). Avrupa’daki Müslümanlar etnik, kültürel ve dini açıdan çeşitlilik arz etmekte olup Avrupa nüfusunun yaklaşık %6’sını oluşturur. Avrupa toplumu içinde önemli bir varlık göstermelerine ve ciddi katkıda bulunmalarına rağmen **Müslümanlar tipik bir şekilde tehditkâr “öteki” olarak inşa edilir.** Baskın **İslamofobik anlatılar Oryantalist söylemleri kullanır** ve Müslümanlığı birden çok düzeyde tehdit edici olarak sunar: ekonomik ve demografik tehdit oluşturan, şiddet içeren bir tehdit kaynağı, tabiatı gereği barbar, cinsiyetçi ve irticai düşünmeye eğilimli olarak hegemonik kültüre yönelik bir tehdit. **Bu tür anlatılar ayrıca Müslüman kadınları aynı anda ve paradoksal olarak hem kurtarılmaya ihtiyaç duyan hem de giderek artan bir şekilde tehdidin sim-**

---

¹ Yazar kitabında sürekli “francophone Belgium” ibaresini kullanmaktadır, ancak biz burada sadece “Belçika” olarak yer vereceğiz.

gesi olarak takdim eder ve dolayısıyla bu ortak algılara dayalı olarak Batı'daki siyasi katılımları nadiren dikkate alınır (s. 1; vurgular bize ait).

Easat-Daas'ın çalışmasını yönlendiren temel soru Fransa ve Belçika'da yaşayan Müslüman kadınların siyasete katılmalarının öne çıkan nedenleri, imkânları ve önlerindeki engellerin neler olduğu ve görünüşte benzer ancak oldukça farklı bu iki ortamda onların deneyimlerini farklı kılan hususların neler olduğudur. Kitap Giriş ve Sonuç kısımları dâhil beş bölümden oluşmakta ve her bölümde bir sorunun cevabı aranmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın yapısı ve metodolojisi hakkında genel bilgilere yer veren yazar birincil veri kaynağı olarak Fransa ve Belçika'da yaşayan, çeşitli formlarda siyasete katılan 29 Müslüman kadınla çeşitli tarihlerde yaptığı bire bir, yarı yapılandırılmış mülakatları kullandığını belirtir ve bunlar hakkında kısaca bilgi verir. Katılımcıların çoğu göçmen kökenli ve Müslüman ebeveynlere sahipken altısı mühtedir.

“Müslüman kadınları siyasete katılmaya nelerin motive ettiği” sorusuna İkinci Bölüm'de cevap aranmaktadır. Burada özellikle “Avrupa İslamı”nın Fransa ve Belçika'da Müslüman kadınların siyasi katılımını motive edip etmediği sorusu belirleyici olmaktadır. “Avrupa İslamı”, “Avro-İslam”, “Avrupa merkezli İslam”, “diaspora İslam'ı” veya devletlere vurgu yapan “Fransa İslam'ı”, “Belçika İslam'ı” ve hatta “Yüksek İslam” gibi isimlendirmeler esasen Batı'da yaşayan Müslümanlara hükümetlerin entegrasyon politikaları kapsamında göçmen Müslümanlara “dayatılan” kültürel, ideolojik ve siyasi bir kimlik projesinin adıdır. Kitapta ise bu hususa herhangi bir şekilde işaret edilmemektedir.

Modern Avrupa tarihi yazılırken İslamiyet'in yüzyıllardır Avrupa'daki tarihi görmezden gelinir ve Müslümanlar 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra eski/yeni sömürgelerden gelenler, işçi göçleri ve son olarak da ekonomik veya siyasi mülteci olarak yepyeni bir grup hâlinde ortaya çıkmışlar gibi bir yaklaşım sergilenir. Maalesef bu yaklaşım çoğu Müslüman yazar tarafından da benimsenmiştir. Hâlbuki İslamiyet'in Avrupa coğrafyasındaki varlığı üç fetih dalgasıyla yerleşik bir hâle gelmiştir. İki 700'lü yıllarda Endülüs'ün fethiyle birlikte başlar; ikincisi 13. yüzyılda Altın Ordu devletinin Hazar Denizi'nin kuzeyinden batı yönüne doğru da genişlemesi ve Karadeniz'in bir Müslüman-Türk gölü hâline dönüşmesiyle devam eder ve üçüncüsünü Osmanlı Devleti'nin 14. yüzyılda Balkanlar üzerinden yaptığı akınlar oluşturur. Müslümanlar bu coğrafyadaki devlet yapılarını/iktidarlarını zamanla çeşitli savaşlar neticesinde kaybetmiş olsalar da maddi ve manevi varlıklarını Endülüs dâhil hiçbir zaman tamamen kaybetmemişlerdir. Problemlili olan nokta 19. ve 20. yüzyılda kurulan modern devletler

döneminde ve bunların tarih yazıcılığında Avrupa coğrafyasındaki Müslümanların “yok” sayılması ve İslamiyet’in sadece 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa’ya göçen/iltica eden “göçmenlerin dini” statüsüne indirgenmesidir. “Avrupa İslam’ı” söylemi de tarihî olarak Avrupa’daki Müslüman varlığını bu yok sayma üzerine geliştirilmiş bir proje olarak görülebilir.

Easat-Daas kitabında, Müslümanların Avrupa’daki varlığının sağladığı tarihî derinliğin eksikliği ile malul “Avrupa İslam’ı” hakkında yazan çok sayıda yazarı referans göstererek tanımlar getirir ve kitabın ilerleyen kısımlarında kendileriyle röportaj yaptığı kadınların yaklaşımıyla bu görüşlerin sağlamasını yapar. Bu sağlama aynı zamanda bu isimlendirmenin isabet derecesi hakkında da bir fikir vermektedir. Bu yazarlardan bazılarına göre kendisini “Avrupa İslam’ı” ile tanımlayanlar genellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’ya göçen birinci nesil Müslümanlar değil, genellikle bunların Avrupa’da doğan, burada eğitim gören ve bununla birlikte kendi dinî mirasına sahip çıkan çocuklarıdır. Özet olarak bazı araştırmacılar Müslümanların zaman içerisinde yeni çevreye kendilerini uyarlayacaklarını ve bu anlamda Batılı kültür değerleri ile İslami değerler arasında bir sentez oluşturacaklarını varsaymışlar ve bazı Müslümanların hayatında gerçekleştiğini düşündükleri bu senteze de “Avrupa İslam’ı” adını vermişlerdir. (s. 27). Bu çalışma bu yönden şu veya bu oranda siyasi alana iştirak etmiş Müslüman kadınların bu “İslam” ile irtibatını, yani onların böyle bir sentez cihetinden konumlarını sorgulamaktadır.

Müslüman nüfusunu genellikle Kuzey Afrika’daki eski sömürgelerden gelenlerin oluşturduğu Fransa’daki kadınların çoğu “Avrupa İslam’ı” fikriyle aralarına mesafe koymakta ve bunun Fransa’daki Müslümanların yaşantılarını kontrol altında tutmanın bir aracı olduğunu vurgulamaktadırlar. Easat-Daas haklı olarak resmî makamlar eliyle “Fransa İslam’ı” girişimlerinin pratik sonuçlarının “Fransa’daki İslamiyet ve Müslümanlığın sömürgeleştirilmesi” olarak algılanması olacağını, bunun da Müslümanların daha fazla dışlanmasıyla sonuçlanacağı endişesini dile getirir. Katılımcılardan birisinin bu konudaki benzetmesi ise George Ritzer’in ünlü tezinden mülhemdir: “İslam’ın McDonald’laştırılması” (s. 59). Belçika’daki “Avrupa İslam’ı” araştırmaları ise Fransa’dakinden farklı olarak “Müslümanlığı Avrupalı olan her şeyle uyumsuz ve öteki” olarak gösteren “bölücü anlatılara” karşı bir araç olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Yazarın mülakat sonuçlarına göre “Avrupa İslam’ı” Müslüman kadınların siyasete katılımında aynı dili konuşmalarına rağmen Fransa ve Belçika’da farklı şekillerde tesir gösterir. Fransa gibi devletin dinî yaşantıya doğrudan müdahale ettiği toplumlarda bu olumsuz algılanırken devletin dinî gruplara yaptığı müdahalenin dolaylı olduğu Belçika da müspet bir etkisi olduğu

algısı oluşmaktadır (s. 37 vd.). Müslüman kadınların siyasete katılımında etkili olan “alternatif motivasyonlar” olarak “etkili olma”, “deneyimleme”, “sosyal adalet” ve “kimlik” başlıkları altında Müslüman kadınların Fransa ve Belçika’da yaşadıkları olumsuzluklar karşısında farklı siyasi platformlarda faaliyet gösterme çabaları ele alınır (s. 39-66). Siyasi katılım esasen fikir hürriyetinin de bir parçasıdır. Fakat kendini “demokrasi beşiği” olarak dünyaya lanse eden Avrupa’da farklı uygulamaların olduğunu Esat-Daas da veriler eşliğinde ortaya koyar. Belçika’daki “çok kültürlü model” ile “kavgacı laiklik” (*combative laïcité*) uygulayan Fransa’daki asimilasyoncu model arasında karşılaştırma yapan yazar pek çok yerde Fransa’daki Müslüman kadınların inançlarını rahatça ifade edemediklerinin altını çizer (mesela s. 57-8).

Kitabın Üçüncü Bölüm’ünde siyaset sosyolojisinde toplumsal hareketler için geliştirilmiş “siyasi fırsat yapıları” bağlamında Fransa ve Belçika’nın Müslüman kadınların siyasete katılımı için ne gibi fırsatlar sunduğu sorusuna karşılaştırmalı olarak cevap aranmaktadır. Her iki ülkedeki seçim sistemleri, bu sistemlerin etnik ve dinî azınlıklara tanıdıkları haklar ve kurulan örgütler bağlamında Müslüman kadınların bu yapılar içindeki mücadelesi ele alınmaktadır. Esat-Daas Fransa’da Müslümanların karşı karşıya kaldığı uygulamaların sömürge dönemindeki “beyaz adamın yükü” olarak görülen “medenileştirme misyonu”nu hatırlattığını, fakat araştırmaların sonuçlarına göre günümüz Fransa’sındaki Müslümanların fiilen asimile edilmeye çalışıldığını, bunun da Müslüman kadınların siyasi katılım imkânlarını kısıtladığını vurgular (s. 86 vd.) Dolayısıyla Fransa’da Müslümanların sayısı çok olmakla birlikte siyasi temsilcileri bununla orantılı değildir.

Avrupa’daki Müslüman kadınların siyasete katılımının önündeki engeller ise Dördüncü Bölüm’de ele alınmaktadır. Esat-Daas’ın tespitlerine göre her iki ülkede farklı derecelerde hissedilse de İslamofobi, ırkçılık ve cinsiyetle bağlantılı engeller ilk sırada gelir. Fransa’daki “kavgacı” laiklik anlayışı İslam’ı hedef almakta ve özellikle cinsiyetçi İslamofobiyi körüklemekte ve Müslüman kadını “ötekileştirerek” siyasi katılımını olumsuz olarak etkilemektedir. Buna karşılık Belçika’daki, “organize sekülerlik” ise daha çok kültürlü olup dinî grupların tanınmasına imkân sağlar. Yazar burada Fransa’daki “kavgacı” laiklik anlayışının özellikle Müslüman kadınların giyim kuşam tercihleri üzerinde nasıl bir baskı unsuru olarak kullanıldığını başörtüsünü yasaklayan kanunlar üzerinden ele almaktadır. Burada ilginç olan husus her ülkeden katılımcıların laiklik anlayışı ile özellikle Fransa’daki laiklik uygulamasının tamamen birbirine zıt anlamlar içermesidir.

Sonuç bölümünde ise Easat-Daas araştırmasının temel sonuçlarını özetlemektedir. Burada dikkat çeken husus ele alınan “ortak değerlere sahip” gibi görünen iki Avrupa Birliği ülkesinde yaşayan Müslüman kadınların içinde yaşadıkları toplum tarafından farklı algılanmaları, onların kendilerini farklı hissetmeleridir. Yazar meseleyi kendisini Müslüman olarak tanımlayan ve Fransa ve Belçika’da parlamenter, senatör, belediye meclisi üyesi, sendikacı ve tabandaki siyasi hareketlere üyelik gibi çeşitli siyasi katılım biçimlerinden birinde aktif olan kadınlarla yapılan mülakatlara dayanarak ortaya koymaktadır.

Kitabın yayınevini “The New Directions in Islam” serisinden yayınlanmış olması da burada zikredilmeye değer bir husustur. Seriden neşredilen her kitabın başında bulunan yayıncı notuna göre bu seri, İslam’ın “yeni, meydan okuyan bağlamlarda uygulanmasını kavramsallaştırmanın yaratıcı yollarını teşvik edecek ve İslam’daki entelektüel, siyasi, hukuki, iktisadi ve demografik gelişmeleri inceleyen yenilikçi ve kışkırtıcı disiplinler arası çalışmaları yayınlayacaktır”. Yayınevine göre seküler toplumda sosyal ve kültürel bir azınlık olarak yaşayan Müslümanların sisteme nasıl uyum sağladıklarını ve “evrimleştikleri”ni, inançlarını nasıl “geliştirdikleri”ni takip etmek hayati bir önem taşımaktadır. Easat-Daas’ın eserinin Avrupa’da Müslüman kadın hakkında oluşturulan, çoğunlukla önyargılara dayalı ve abartılı “pasif, ezilmiş sınıf” okumasına karşı “onların olağanüstü dayanıklılıklarını ve tutarlı kararlılıklarını vurgulayan alternatif bir Müslüman kadın çerçevesi sağlaması” (s. iii) bağlamında yayın kapsamına alınmış olduğunu görüyoruz.

Eser esas itibarıyla Fransa ve Belçika’da yaşayan Müslüman kadınlarla yapılan mülakatlara dayanan bir çalışmanın sonucudur. Yazar, kitabın basılmamış tezin sonundaki eklerde mülakat sorularını ve kendileriyle mülakat yapılan 29 katılımcının yaşadığı yer, siyasete katılım şekli, yaşı, kökeni, medeni durumu, Müslüman bir ailede de mi doğduğu yoksa sonradan mı Müslüman olduğu, eğitimi, mesleği, siyasetle tam zamanlı mı yoksa yarı zamanlı mı ilgilendiği hususunda bir tabloya yer vermekle birlikte bunlar maalesef değerlendirmesini yaptığımız matbu eserde yer almamaktadır. Sadece kadın araştırmaları değil aynı zamanda siyaset sosyolojisi alanında da önemli bir katkı olarak kabul edilmesi gereken bu eserin en büyük eksikliğini çalışmanın ana kaynağını teşkil eden ve kitapta kendilerine numara verilerek fikirlerine yer verilen katılımcılar hakkında okuyucuya bilgi verilmemesi olarak gözükmektedir.

Sonuç olarak kitap Avrupa’daki Müslüman kadınları farklı bir perspektiften konu edinmekte, onları “edilgen ve zayıf cins” olarak değil, aksine siyasi hayatın aktif bir öznesi bir olarak ele almakta ve Avrupa’daki Müslüman kadın araştırmalarına bu açıdan önemli bir katkıda bulunmaktadır.